

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN MAKROEKONOMİK ANALİZİ

Gazi Erçel
Başkan
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Viyana
Palais Pallavicini
12 Mayıs 1998

Daha önce pek çok kereler, karşılaştığımız ekonomik sorunları inceleme ve Türkiye ekonomisinin yapısını tanıtmaya şansım olmuştu. Bugün konuşmama, Türkiye ekonomisinin diğer ülkelerle karşılaştırmalı bir değerlendirmesini yaparak başlamak istiyorum. Daha sonra sizlere ekonomimizdeki değişen eğilimlerden bahsedeceğim. Son olarak da, bizim özellikle Merkez Bankası olarak, bu değişen eğilimlerle ilgili olarak yapabileceğimiz hakkındaki düşüncelerimden bahsederek konuşmamı bitireceğim.

Dört temel noktanın altını çizmek istiyorum. İlk olarak, Türkiye OECD ülkeleri içinde hem nüfus, hem de yüzölçümü bakımından beşinci büyük ülkedir. Bu veriler, aynı zamanda, Türkiye'nin yüzölçümü açısından AB içinde en büyük ülke ve nüfus açısından da Almanya'dan sonra ikinci büyük ülke olduğunu da göstermektedir. Nüfus yoğunluğu pek çok Avrupa ülkesinden daha düşüktür. Nüfusun yarısından çoğu 15-64 yaş aralığındadır. Bu da genç, aktif ve üretken bir nüfusa sahip olduğumuzu göstermektedir.

İkinci olarak, son birkaç yıldır ekonomimiz oldukça hızlı büyümektedir. Geçmiş iki yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 7'nin üzerinde gerçekleşmiştir. 1997 yılında GSMH 192 milyar ABD doları, kişi başına düşen GSMH ise cari fiyatlar ve döviz kuruyla 3015 ABD doları olarak tahmin edilmiştir. Ortalama kişi başı GSMH artış oranı geçtiğimiz birkaç yılda yüzde 5.5 olmuştur. GSMH ve kişi başına düşen GSMH rakamlarımızı diğer OECD ülkelerinin milli gelir büyüklükleri ile karşılaştırdığımızda, Türkiye'nin OECD içinde en büyük gelire sahip onsekizinci ülke konumunda bulunduğunu görmekteyiz.

Üçüncü olarak, GSYİH'nin sektörel dağılımı bize yurtdışı üretimin tarımdan sanayiye doğru kaydığını göstermektedir. Son yirmi yıldır GSYİH içinde sanayi üretiminin payı 1997 yılında yüzde 16'dan yüzde 28'e çıkmıştır. Sanayi üretimi geçtiğimiz yıl içinde yüzde 8.2 oranında artmıştır. Bu oran Hong Kong, Kore, Tayland ve G-7 ülkelerinininkinden daha hızlı bir büyümeye sahip olduğumuzu göstermektedir.

Dördüncü olarak, son birkaç yıldır yüzde 6 düzeyine yerleşen işsizlik oranımızla OECD içinde onbeşinci en yüksek işsizlik oranına sahibiz.

Diğer taraftan, Türkiye'deki gelir dağılımı, yapısal değişim sürecinde olan ve yüksek enflasyonla yaşayan diğer ülkelere benzer bir yapı göstermektedir. En üst grubun milli gelirden aldığı pay yüzde 54.9'a yükselirken, en alt grubun payı 1994 yılında, 1987 yılındaki seviyesinden 0.3 puan daha düşük bir seviyeye yüzde 4.9'a gerilemiştir. Buna ek olarak, Gini katsayısı aynı zaman aralığında yüzde 44'den yüzde 49'a yükselmiştir. Pek çok gelişmiş ülkenin katsayısından daha yüksek olan Gini katsayısı tahminleri daha yüksek bir eşitsizlik oranını ifade etmektedir.

Türkiye ekonomisinin bir diğer özelliği de OECD ülkeleri arasında en yüksek enflasyon oranına sahip olmasıdır.

Türkiye'deki yüksek enflasyonun bilinen sebepleri bütçe açıkları ve kırılmayan enflasyonist beklentilerdir.

Ekonomimiz dış göstergeler yönünden daha parlak bir görünüm sergilemektedir. Yüksek enflasyon ve büyük bütçe açıklarının yanında, Türkiye olumlu bir ödemeler dengesi yapısına ve bazı Doğu Asya ülkelerinden daha yüksek bir uluslararası rezerv pozisyonuna sahiptir. Dış ticaret rakamları da Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında yirminci sırada olduğunu göstermektedir. Geçen yirmi yıl süresince ihracatın kompozisyonu sanayi malı ihracının ağırlık kazanması yönünde değişmiştir. Sanayi mallarının toplam ihracat içindeki payı yüzde 84'e ulaşmıştır. Bu oran, Avustralya, Kanada, Danimarka, Yunanistan ve Norveç gibi bazı OECD ülkelerinkinden daha yüksektir. Geçen on yıl süresince ihracatta yıllık ortalama artış yüzde 13 civarında gerçekleşirken, ithalattaki artış oranı ortalama yüzde 11 olmuştur.

Merkez Bankası'nın Araştırma Birimi tarafından yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre, büyüme oranlarında çok büyük bir farklılık olmasa bile ekonominin dışa açıldığı dönemlerde cari işlemler açığının GSMH'ya oranı daha düşük olmuştur. Diğer bir deyişle, 1950-1983 yılları arasında, yani içe dönük ithal ikameci ekonomik politikaların izlendiği dönemlerde cari işlemler açığının GSMH'ya oranı yüzde 1.7 olmuştur. Bu oran, dışa açık ekonomik politikaların izlendiği 1984-1996 dönemindeki orandan daha yüksektir. Cari işlemler açığının GSMH'ya oranı, 1997 yılında yüzde 1.3 olarak tahmin edilmiştir. Ülkemizde 1996 yılında yüzde 0.8 olarak gerçekleşen cari açığın GSMH içindeki payı bazı OECD ülkelerinde gözlenen orandan daha düşüktür.

Makroekonomik açıdan dış borç pozisyonumuz da ilginç gelişmeler göstermektedir. Geçtiğimiz son birkaç yılda Türkiye net borç ödeyicisi olmuştur. Başka bir deyişle, hiçbir net dış kaynak girişi olmamıştır. Öte yandan, 1994'den beri Türkiye'nin toplam anapara ve faiz ödemelerinden toplam borçlandığı miktarı çıkardığımızda Türkiye ekonomisinden net nakit çıkışının 13 milyar ABD dolarına ulaştığını görmekteyiz.

Dış borç-GSMH oranı son üç yıl içinde ekonomimizin dış borçluluğunun azaldığını göstermektedir. 1994 yılında yüzde 50 olan bu oran, 1997'de yüzde 43'e inmiştir. Bu rakamlar, idare edilebilir bir dış borç pozisyonumuz olduğunu göstermektedir. Türkiye tüm dış yükümlülüklerini zamanında ödemeyi başarabilmiştir. Aynı zamanda dış borç yapımız da değişmektedir. Uluslararası pazarlardan borçlanma payı 1984'den bugüne yüzde 28'den yüzde 47'ye çıkmıştır.

Dış yükümlülüklerimizi geri ödeme kapasitemizin en iyi göstergeleri borç servisi ve borç/ihracat oranlarıdır. Cari işlemler gelirlerinin sadece yüzde 25'i ile hemen hemen tüm borç, anapara ve faiz ödemelerimizi finanse edebilmekteyiz.

Rezerv pozisyonumuz da oldukça güçlüdür. Bugün Merkez Bankası'nın uluslararası rezervleri 25 milyar ABD dolarıdır. Brüt rezervlerimiz ise 33 milyar ABD dolarıdır. Başka bir deyişle, resmi rezervler sekiz aylık ithalatımızı karşılayabilecek düzeydedir. Rezervlerimizin aylık ortalama

ithalata oranı da OECD ülkeleri arasında ilk on içindedir.

Kamu sektörünün büyük miktarda sürekli açık vermesi ve yüksek kamu kesimi borçlanma ihtiyacı Türkiye ekonomisinin en önemli yapısal sorunlarından biridir. Borç yapısı ve yüksek faiz maliyetleri, sektörün finansman ihtiyacının karşılanmasını zorlaştırmaktadır. Devletin borç dinamiğine nakit borçları da katkıda bulunmaktadır. Yüksek reel faiz oranları ve kısa vadeli iç borç yapısı açık finansmanının sürdürülmesinin önündeki en büyük iki kısıtı oluşturmaktadır.

Şimdi, biraz da sermaye piyasaları ve İMKB'ndan bahsetmek istiyorum. Öncelikle şunu belirtmek isterim ki, Türkiye'de yabancı yatırımlar için hiçbir kısıtlama yoktur. Sermayenin ve kazancının geri dönüşü de serbesttir. İşlemler tamamıyla otomatik ve bilgisayar donanımlı ortamda gerçekleşmektedir. Takas ve ödeme sistemleri uluslararası standartlara uygundur. Bu teknik altyapıya ilaveten, diyebilirim ki İMKB 300 milyar ABD dolarlık günlük ortalama işlem hacmiyle oldukça hızlı gelişen bir borsadır. Bu işlem hacmi Tayland, Arjantin ve Singapur gibi diğer gelişmekte olan ülkelere göre çok daha yüksektir. İMKB'daki hisselerin piyasa kapitalizasyonu 61 milyar ABD dolarıdır ki, bu da Kore ve Filipinler gibi ülkelerinkinden daha yüksek bir rakamı ifade eder. Tüm bu göstergeler İMKB'nın gelişmekte olan bir borsa olarak ne kadar büyük bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye ekonomisinin makroekonomik durumunu kısaca tartıştıktan sonra, şimdi bazı ekonomik göstergelerdeki değişen eğilimlerden bahsetmek istiyorum. Öncelikle ekonomimizde son zamanlarda meydana gelen gelişmeleri özetleyeceğim.

- Türkiye ekonomisi 1997 yılında önceki iki yıldaki büyümesini devam ettirmiştir. Aynı yılda GSMH reel olarak yüzde 8 oranında artmıştır. Bu oranla Türkiye dünyada en hızlı büyüyen ülkelerden biridir.
- Son üç yıldaki bu büyümenin en önemli sebepleri dış alem gelirleri ile yatırım ve tüketim harcamalarındaki artıştır. Ekonominin kapasitesini artırmaya yönelik yatırım artışı, ekonomideki büyüme dönemini açıklayan en önemli faktördür.
- Üretime baktığımızda tarım kesimi üretimi yüzde 2 dolaylarında bir daralma gösterirken, sanayi sektörünün reel büyüme oranının yine dikkat çekici bir şekilde ortalama yüzde 8 olarak gerçekleştiğini görürüz.
- Öte yandan, enflasyon 1997 yılında da Türkiye'nin baş sorunu olmaya devam etmiştir. TEFE'deki artış yıl sonu itibariyle yüzde 91 olarak gerçekleşmiştir.
- Bütçe açığı 1997 yılında da artışını sürdürmüştür. Konsolide bütçe açığının GSMH'ya oranı yüzde 8 civarında tahmin edilmektedir. Ancak, makul seviyede bir operasyonel açık ve faiz dışı fazla, dört yıldan beri devam etmektedir. 1998 yılı için faiz dışı fazlanın GSMH'nın yüzde 4'ü olması beklenirken, operasyonel açığın GSMH'ya oranının yüzde 1 dolaylarında olacağı tahmin edilmektedir.
- Dış borçlanmada zorlanmanın devam etmesi bütçe açıklarının karşılanmasını sınırlamakta, iç borçlanma ve faiz oranları üzerindeki baskıyı artırmaktadır.

Şimdi, 1998'in başında değişen eğilimler demekle neyi kastettiğimi açıklamak istiyorum. Başlıca üç gelişme sayabilirim: sanayi üretimindeki hızlanmaya rağmen düşme eğilimine giren enflasyon ve kamu sektörü hesaplarındaki iyileşme.

Yıllık sanayi üretim hızı 1998'in ilk iki ayında bir ivme kazanarak ortalama yüzde 9.5 olarak

gerçekleşmiştir. Bu oran geçen seneki orandan daha yüksektir.

Bu yılın ilk dört ayı boyunca enflasyon oranı azalan bir eğilim göstermiştir. TEFE aynı zaman aralığında yüzde 20.5 artmıştır, ancak bu artış 1994 yılından beri, yılın ilk dört ayında gerçekleşen en düşük artıştır. Bu eğilimin Mayıs ayında da devam etmesi beklenmektedir. Tarım fiyatlarındaki yüksek artış bu yılın ilk dört ayı boyunca enflasyonun daha fazla düşmesini engellemiştir. "Çekirdek" enflasyon diye adlandırabileceğimiz tarım dışı fiyatlardaki artış oranlarındaki düşüş enflasyonla mücadeleyi yansıtmaktadır.

Bu yılki bir diğer olumlu gelişme de bütçedeki iyileşmedir. Bu gelişme yılın ilk üç ayı boyunca enflasyonun düşmesine de katkıda bulunmuştur. Ayrıca aynı dönemde faiz dışı fazladaki artış da dikkate değerdir. Mart ayı sonu itibariyle faiz dışı fazlanın 372 trilyon TL olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. Bu rakam hedeflenen düzeyin üzerindedir. Hazine de iç borçlanma stratejisini programladığı biçimde devam ettirmektedir. Tüm bu gelişmeler piyasadaki kamu sektörü borçlanma gereğinden kaynaklanan baskıyı azaltmada önemli rol oynamıştır.

Bu gelişmeleri takiben bankalararası faiz oranları düşmüş ve yurtiçi faiz oranlarında da düşme eğilimi gözlenmiştir. Bunlar enflasyon beklentilerinde de olumlu gelişmeye işaret etmektedir. Döviz kurları artış hızında da benzer şekilde yavaşlama olmuştur. Döviz kurlarındaki istikrar finansal piyasalardaki belirsizliğin azalmasına katkıda bulunmuş, aynı zamanda, ABD ve Irak arasındaki siyasi gerilim ve Güney Asya'daki ekonomik krize rağmen Merkez Bankası'nın rezervlerinin artmasını sağlamıştır.

Şimdi para politikasına ilişkin görüşlerimi özetlemek istiyorum. 1998 yılı para politikası finansal programa dayandırılmaktadır. Ödemeler dengesi ve bütçe açıkları Merkez Bankası'nın 1998 büyüklüklerini belirlemede etkili olacak anahtar değişkenlerdir. Biz enflasyon hedefiyle uyumlu bir parasal hedeflemeyi öngörüyoruz.

Merkez Bankası para politikasının temel amacı, 1998 yılının ilk yarısında yıllık yüzde 70 civarında enflasyon oranını hedefleyen tedbirleri almaktır. Bu oran makroekonomik hedeflerle de uyumludur. Merkez Bankası'nın mevcut tüm para politikası araçları bu hedef için kullanılacaktır. Temel olarak, Merkez Bankası dış varlıklarındaki artışa karşı para yaratacak ve iç varlıklardaki artışı sınırlamaya devam edecektir. Bu amaç için kısa vadeli faiz oranları daha etkin olarak kullanılacaktır.

Döviz kuru politikası, 1998'in ilk yarısı için tahmin edilen enflasyon oranıyla uyumlu bir şekilde ele alınacaktır. Buna bağlı olarak, Ocak ayından başlayarak aylık döviz kuru artış hızı hedeflenen enflasyon oranına göre ayarlanacaktır.

Şunun üzerinde hassasiyetle durmak isterim ki, enflasyonla mücadeleye başlandığında, parasal büyüklüklerin kontrolü büyük önem kazanır. Bu bağlamda, rezerv para artış hızının, ekonominin büyüme hızı ve enflasyon hedefi ile tutarlı olması sağlanmıştır.

Enflasyonu istenilen seviyeye indirmeyi amaçlayan bir döviz kuru politikası uygulamaya başlandığı zaman enflasyonist beklentilerin de hızla azaltılması gerekmektedir. Beklentilerdeki bu değişiklik esas olarak uygulanan politikaların güvenilirliğine bağlıdır ve sadece hükümetin desteği ile sağlanabilir. Hükümet enflasyonla mücadelesindeki kararlılığını, ekonomiyi sağlam ve dengeli bir yapıya oturtmanın temel şartı olan yapısal reformları, belirlenen bir programa göre bir an önce uygulamaya koyarak gösterecektir. Aslında, eğer enflasyon hedefine yıl sonunda ulaşılmak isteniyorsa, bu kritik önlemler şimdiden alınmalıdır. Hiç şüphe yok ki, bu alandaki gelişmeler bizi para politikamızı daha etkili kullanmada ve enflasyonla mücadelede olumlu yönde motive edecektir.

Para politikamız hakkında son birkaç cümle söylemek istiyorum. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası son birkaç yıldır esas olarak finansal istikrarı kurmaya ve kalıcı bir hale getirmeye odaklanmıştır. Finansal istikrar enflasyonla mücadelenin bir ön şartıdır. Diğer bir deyişle, finansal istikrar fiyat istikrarını sağlamaya çalışan bir merkez bankası için bir ön şarttır. Merkez Bankası finansal istikrara öncelik tanımış olsa bile, para politikası hiçbir zaman enflasyonu artıracak genişlemeci bir yapı taşımamıştır.

Son olarak, 1999 yılındaki muhtemel seçimlere değinmek istiyorum. Türkiye'de enflasyonun bir türlü düşürülememesinin en önemli sebeplerinden biri de ne yazık ki, on yıldan beri süregelen siyasi istikrarsızlıktır. Türkiye'de beklentiler temel olarak siyasi gelişmelere bağlı olarak biçimlenmektedir. Siyasi belirsizlik aynı zamanda istikrarsızlığa ve enflasyonla mücadelede yetersiz kalınmasına sebep olmaktadır. Kronik enflasyonun ve politik belirsizliğin yıllardır devam ettiği bir ülkede insanları enflasyonun düşeceğine inandırmak kolay değildir.

Eğer 1999 seçimleri sonrasında istikrarlı bir hükümet kurabilirsek, bir veya bir buçuk yıl içinde enflasyonu makul bir düzeye indirebileceğimize inanıyorum.

Katıldığınız için hepinize teşekkür ederim.